

I. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI KONGRESİ

(04-05 Mayıs 2015 Saraybosna / BOSNA HERSEK)

I. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI KONGRESİ

BİLDİRİLER

Editör:

Doç. Dr. Hasan KARA

2015 – DENİZLİ

I. ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
KONGRESİ

BİLDİRİLER
(*PROCEEDINGS*)

(04-05 Mayıs 2015 Saraybosna / BOSNA HERSEK)

Editör
Doç. Dr. Hasan KARA

2015 - DENİZLİ

**I. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
KONGRESİ (04-05 Mayıs 2015 Saraybosna / Bosna Hersek)**

*Ist. INTERNATIONAL RESEARCH CONGRESS on SOCIAL SCIENCES
(04-05 May 2015 Sarajevo / Bosnia and Herzegovina)*

**BİLDİRİLER
PROCEEDINGS**

Editör: Doç. Dr. Hasan KARA

Editör Yardımcısı: Doç. Dr. Hasan KORKUT

Pamukkale Üniversitesi E-Yayımları No: 2

I S B N: 978-975-6992-66-1

Yayın Tarihi : 28 Aralık 2015

Yayın Yeri : Denizli

Web Adresi : www.usobar.org / www.pau.edu.tr

Copyright: © Pamukkale Üniversitesi, 2015

Tüm hakları saklıdır. Yazılardan yazarları sorumlu olup, yazarların görüşlerinden Pamukkale Üniversitesi, Yayın Kurulu ve Editörler sorumlu tutulamaz. Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğünün yazılı izni olmaksızın bu elektronik kitabın tamamı ya da bir kısmı herhangi bir biçimde çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Onur Kurulu (Honorary Committee)

Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI	Pamukkale Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Yücel OĞURLU	International University of Sarajevo Rektör
Büyükelçi Cihad ERGİNAY	Türkiye Cumhuriyeti Saraybosna Büyükelçisi

Düzenleme Kurulu (Organizing Committee)

Doç. Dr. Hasan Kara (Kongre Başkanı)	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Hasan Korkut (Kongre Eş Başkanı)	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Prof. Dr. Bilal Söğüt	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Muhidin Mulacic	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Yrd. Doç. Dr. Muhamed Ali	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Yrd. Doç. Dr. Selahattin Akşit	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Yrd. Doç. Dr. Abdullah Uğur	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Yrd. Doç. Dr. Nurettin Bilgen	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Yrd. Doç. Dr. Soner Sağlam	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Yrd. Doç. Dr. Yusuf İnel	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Arş. Gör. Tülay Aygören	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Arş. Gör. Ali Günalan	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Arş. Gör. Betül Ismic	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Arş. Gör. Yasin Demirtaş	International University of Sarajevo	Bosna Hersek

Bilim Kurulu (Scientific Committee)

Prof. Dr. Ali Rıza Erdem	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ali Yılmaz	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ayfer Özçelik	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Bilal Söğüt	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Celal Şimşek	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Cemil Yücel	Osmangazi Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ceyhun Vedat Uygur	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Eren Yürüdür	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ertuğrul İşler	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Gabriele Schrüfer	Wilhelms-Universität Münster	Almanya
Prof. Dr. Gürer Gülsevin	Ege Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. H. Mustafa Eravcı	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hakan Aygören	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hakkı Yazıcı	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İhsan Bulut	Akdeniz Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İsmail Çetişli	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İsmail Yakıt	Akdeniz Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Kasım İnce	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Keith Doubt	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Prof. Dr. Kenan Arıbaş	Aksaray Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Kerima Filan	Saraybosna Üniversitesi	Bosna Hersek
Prof. Dr. Lütfi Özav	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. M. Ensar Yeşilyurt	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Akgün	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Ali Özdemir	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Meder	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mesut Idriz	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Prof. Dr. Metin Toprak	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Prof. Dr. Milay Köktürk	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Musa Çıfci	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mustafa Arslan	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Oğuz Karadeniz	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Selahittin Özçelik	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Süleyman Barutçu	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Süleyman İnan	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Turhan Kaçar	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ünal İbret	Kastamonu Üniversitesi	Türkiye

Prof. Dr. Yunus Balcı	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Yücel Gelişli	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Adem Sezer	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Adnan Pınar	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Ali Caksu	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. Ali Meydan	Nevşehir Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Bilge Özkan Nalbant	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Erol Duran	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Ferhat Ağırman	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Fikri Gül	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Güney Çeğin	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Hasan Kara	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Hasan Korkut	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. Hüseyin Korkmaz	Mustafa Kemal Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Kenan Zekić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. Lejla Panjeta	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. M. Zahit Yıldırım	Sütçü İmam Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet Ali Sarı	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet Karayaman	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet Vefa Nalbant	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Metin Boşnak	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. Mithat Aydın	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Muhidin Mulalic	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. Murat Öntuğ	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mustafa Buluş	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Nergis Biray	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Orhan Kurtoğlu	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Özgür Kasım Aydemir	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Selçuk Burak Haşiloğlu	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Senija Tahirović	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. Sevcan Güneş	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Süleyman Solmaz	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Tahir Kodal	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Tahsin Tapur	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Talip Yıldırım	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Turgut Tok	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Turhan Çetin	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Ufuk Karakuş	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yahya Kadioğlu	Uşak Üniversitesi	Türkiye

Doç. Dr. Yasemin Avcı	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yeliz Mohan Bursalı	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yusuf Kılıç	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yüksel Kaştan	Akdeniz Üniversitesi	Türkiye
Dr. A. Fatma Mataracı	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Abdurrahim Siradag	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Ali Karataş	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Almasa Mulalić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Alper Başer	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Amila Smajović	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Anela Hasanagic	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Ayşegül Koyuncu Okca	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Bisera Mavrić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Edita Đapo	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Ergin Jable	The University of Pristina	Kosova
Dr. Filiz Yeşilyurt	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Fisun Akşit	University of Helsinki	Finlandiya
Dr. Joseph Jon Kaminski	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Julie Bates	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Issa H. Ziddy	The State University of Zanzibar	Tanzanya
Dr. Kemal Göz	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Levent Kurgun	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Marco Morini	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Mehmed Ganić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Mehmet Deniz	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Dr. Mirsad Karić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Muhamed Ali	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Nermin Oruč	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Nermina Zildžo	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Nevzat Gündag	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Nina Bosankić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Nudžejma Obralić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Ognjen Ridić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Osman Barlas Bursalı	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Senad Bušatlić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Tuba Boz	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Üzeyir Yasak	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Dr. Yessengul Kapkyzy	University of Süleyman Demirel	Kazakistan
Erika Hancz	University of Pécs	Macaristan

Değerler Açısından İnsanın Sosyal Hayatı

Social Life of Human in Terms of Values

Kemal GÖZ*

Özet

İnsanlık tarihi boyunca ortaya çıkan gerçek o kadar açık ve net olarak ortadadır ki, değerler sistemi her topluma has olarak varlığını sürdürmüştür. İnsanlar, yaşadıkları toplumun değerler sistemine göre hayatlarını devam ettirmişler ve her dönem bu değerler insanın dünyasını şekillendirmişlerdir. Bu bağlamda insanlık tarihi, doğru yahut yanlış olarak yapılan davranışların mutlaka değerler sistemi içerisinde yer bulduğunu ortaya koymaktadır.

İlkçağ filozoflarından günümüze kadar felsefede değer kavramının etkili ve sağlam bir arka planının var olduğu açıktır. Bu anlamda değer, her türlü amaç ve hedefler, ilgi ve çıkarlar, tutkular, saygı ve saygısızlık, inanma ve inanmama, sözünde durma veya durmama, dürüst olma ya da olmama, sevgi ve nefret gibi maddi-manevi, olumlu- olumsuz her türlü benimsenen ve insan hayatında etkin olan şeyler olarak ifade edilebilmektedir.

İnsan, varlığını devam ettirirken çevresini etkiler ve aynı zamanda çevresinden etkilenir. Bu yönüyle etkili bir şekilde iletişimi kullanır. Toplumu oluşturan bireyler ortaya koydukları genel kabul gören konularda birbirleriyle etkileşimi devamlı sürdürürler. Bunun neticesinde ortak paylaşımlardan bahsetmek mümkündür. Toplumun üyesi olarak insan, toplumun genel özelliklerine sahip bir küçük modeli gibidir. Bu yönüyle değerler, bireylerin ortaya koydukları davranışlarını rasyonel bir şekilde içselleştirmelerini sağlayan olgulardır. Değerler bir inanış ve kabul örneğidirler. Değerlerin olduğu her yerde inanç ve kabul olgusunun varlığından bahsetmek kaçınılmazdır.

Toplumu ayakta tutan ve üyelerini birbirine bağlayan belirli değerler birikiminin varlığı kaçınılmazdır. Bu değerler birikimi kültürel değerleri ve bir medeniyetin varlığını ortaya koymaktadır. Ahlâkî değerlerle harmanlanan toplumsal değerleri belirli kategorilerde incelemek mümkündür. İlk çağ filozoflarından günümüze gelinceye kadar bu konu hep düşünen insanların gündeminde olmuş ve rasyonel bir şekilde değerlendirilmiştir. Bütün inanç sistemleri ve filozoflar tarafından değerlendirilen faziletler/erdemler hikmet, iffet, cesaret ve adalet olmak üzere dört ana başlıkta kendini göstermektedir. İslâm ahlâk filozofları da bu kavramlara İslâm ahlâkî bakışıyla değerler yüklemişler ve bu sınıflandırmayı devam ettirmişlerdir. Bu çalışmamızda, faziletler/erdemler bağlamında günümüz insanının toplumsal hayatı, değerlerle olan etkileşimi İslâm ahlak felsefesinin bakışıyla ortaya konulacaktır.

***Anahtar Kelimeler:** İnsan, Din Felsefesi, Değer, Sosyal Hayat*

Abstract

Value system has existed in the history of humanity as unique to each community. People live their lives according to their society's value system and these values have been shaped the mental world. In this context, the behaviors whether it's right or wrong have a place in value system.

The concept of value in the history of philosophy from antiquity to today has the effective and strong background. In this context, all kinds of goals and objectives, attentions and benefits, passions, respect and disrespect, belief and unbelief, keeping promise or breaking promise, to be honest or not to be honest, to love and hate, unspiritual and spiritual, positive and negative things taken up seriously by people can be evaluated in the concept of value.

Man affects its environment and also is affected by the environment throughout his life. In addition, he effectively use the communication. Individuals continue to interact with each other on general issues accepted by their society. As a result, that is possible to talk about common sharings. Man as a member of society is similar to little prototype with general characteristics of the society. In this

* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri (İslâm Felsefesi) Bölümü Öğretim Üyesi, e-mail: kemalgoz@pau.edu.tr)

respect, values are the instrumans which enable people to internalize their behaviors in a rational manner. Values represent forms of belief and admission. It is necessary that to mention there are belief and admission where value is.

There has to be some values in a society which get connection members with each other. These values indicate the existence of cultural values and civilization. It is possible to investigate social values connected with moral values in specific categories. From the past to this day, this issue has been always discussed by philosophers in a rational way. In general, belief systems and the philosophers evaluated values as wisdom, chastity, bravery and justice in four main categories. Muslim moralist philosophers gave Islamic form to this moral values and maintained this classification. In this study, the social life of modern man in the context of virtues, his interaction with the value will be presented in terms of Islamic moral philosophy.

Key Words: *Human, Islamic Philosophy, Values, Social Life,*

Giriş

Değer kavramı, düşünce tarihinde, değişik disiplinler tarafından farklı anlamlar yüklenen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Felsefi bir kavram olarak anlamıyla ilgili felsefe sözlüklerinde açıklamalara bakıldığında kavramın önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Cevizci bu kavramı şu şekilde açıklamaktadır:

- Değer bir ölçüt olarak, olanla olması gereken ayrımını içerir ve her zaman olumlu ya da olumsuz bir şey olarak görünür.
- Değer teorik bir tavır ve yönelimden daha çok pratik bir tavır ve yönelimi ifade etmektedir. Bireyin kendi kişisel amacı ve davranışlarıyla olan ilişkisini ifade etmek üzere nesneye sonradan eklenen özelliktir.¹

Değer kavramı, olgular ve nesnelere hakkında ihtiyaç ve ideallere göre verilen yargıları ifade etmek için de kullanılır. Aynı zamanda neyin iyi neyin kötü olduğunu açıklıkla belirleme ifadesi olarak da ifade edilmektedir.²

İnsanlık tarihi boyunca ortaya çıkan gerçek o kadar açık ve net olarak ortadadır ki, değerler sistemi her topluma has olarak varlığını sürdürmüştür. İnsanlar yaşadıkları toplumun değerler sistemine göre hayatlarını devam ettirmişlerdir. Her dönem insanın dünyasını değerler şekillendirmiştir de diyebiliriz. İnsanlık tarihi, doğru yahut yanlış olarak yapılan davranışların mutlaka değerler sistemi içerisinde yer bulduğunu ortaya koymaktadır.

İlkçağ filozoflarından günümüze kadar felsefede değer kavramının etkili ve sağlam bir arka planının var olduğu açıklıkla söylenebilmektedir. Bu anlamda Mengüşoğlu, değeri, her türlü amaç ve hedefler, ilgi ve çıkarlar, tutkular, idealler, her türlü güç ve iktidar etkenleri, ün ve şan hırsı, övme ve yerme, saygı ve saygısızlık, inanma ve inanmama, sözünde durma veya durmama, dürüst olma ya da olmama, sevgi ve nefret gibi maddi-manevi, olumlu- olumsuz her türlü benimsenen ve insan hayatında etkin olan şeyler olarak ifade etmektedir.³

Değeri değerli kılanın ne olduğu önemlidir. Bir şeyi değerli kılan ona yüklenen anlam mıdır, yoksa yapılanlar ona yüklenen anlamla mı değerli olmaktadır. Dünyayı anlamlandıran bir varlık olarak insan, yapıp ettikleriyle bunu gerçekleştirmektedir. İnsanın varlığının dünyayı anlamlı ve değerli kıldığı da bu noktada açıklıkla değerlendirilmektedir.

¹ Cevizci, Ahmet (2010), Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayıncılık, s.399-400

² Bolay, Süleyman Hayri(2009), Felsefe Doktrinleri Ve Terimleri Sözlüğü, 10. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s.74.

³ Mengüşoğlu, Takiyettin(1985), Felsefeye Giriş, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.204.

1. Değerler ve İnsan Hayatı

İnsan olarak yapıp-ettiklerimizin tamamının bir değer ile ilgili olduğunu söylememiz mümkündür. Değerler, toplumları ayakta tutan en önemli unsurlardır. Bireyler bu değerleri içselleştirebildikleri ölçüde, toplum huzur ve refaha kavuşacaktır. Değerlerine sahip çıkmayan ve onları yeni nesillere ulaştırmayan toplumların büyük sosyal çalkantılar yaşadıkları görülür. Toplum bilimleri yönüyle de değerler, toplumu birliktelik içerisinde tutan çimento gibidir. Bu yönüyle değerler toplumu ayakta tutarlar ve o toplumun hayata ve olaylara bakışını şekillendirirler. Aynı zamanda değerler, yaptıklarımızı kontrol ederler, değerlendirirler ve yön verirler.

İnsan, varlığını devam ettirirken çevresini etkiler ve aynı zamanda çevresinden etkilenir. Bu yönüyle etkili bir şekilde iletişimi kullanır. Toplumu oluşturan bireyler ortaya koydukları genel kabul gören konularda birbirleriyle etkileşimi devamlı sürdürürler. Bunun neticesinde ortak paylaşımlardan bahsetmek mümkündür. Toplumun üyesi olarak insan, toplumun genel özelliklerine sahip bir küçük modeli gibidir. Bu yönüyle değerler, bireylerin ortaya koydukları davranışlarını rasyonel bir şekilde içselleştirmelerini sağlayan olgulardır. Değerler bir inanış ve kabul örneğidirler. Değerlerin olduğu her yerde inanç ve kabul olgusunun varlığından bahsetmek kaçınılmazdır.

Ahlâkî değerlerle harmanlanan toplumsal değerleri belirli kategorilerde incelemek mümkündür. İlk çağ filozoflarından günümüze gelinceye kadar bu konu hep düşünen insanların gündeminde olmuş ve rasyonel bir şekilde değerlendirilmiştir. Bütün inanç sistemleri ve filozoflar tarafından değerlendirilen faziletler/erdemler olarak hikmet, iffet, cesaret ve adalet kendini göstermektedir. İslâm ahlâk filozofları da bu kavramlara islâm ahlâkî bakışıyla değerler yüklemişler ve bu sınıflandırmayı devam ettirmişlerdir. Bu erdemlere kısa bir bakış konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1.1. Hikmet

İslâm ahlâk felsefesinde çok önemli kavramlardan olan hikmet, şecaat, iffet ve adaletle birlikte dört önemli erdemlerden biridir. Bu erdem, varlıkların hakikatini bilmeyi ifade ettiğine göre, insan bunu nasıl gerçekleştirecektir? İşte burada doğru ve faydalı olan her bilginin bu kavramın kapsamına girdiğini görüyoruz. Düşünce tarihinde incelenen filozofların bu konudaki değerlendirmeleri de ortaya koymaktadır ki, hikmet eşyanın hakikatini isteyen birinci kaynağıdır.

- Hikmet sözde ve davranışlarda isabet ve her şeyi yerli yerine koymaktır.
- Hikmet hem bilgi, hem de iştir. Bilmek ve bildiğini davranış olarak göstermektir.
- Hikmet varlıkların içindeki manaları anlamaktır. Varlıkla arasındaki sebep sonuç ilişkilerini ve etkileşim düzenini izleyip varlıkların özünü ve amaçlarını kavramak demektir.
- Hikmet, güzel ve doğru işlere yönelmektir.
- Hikmet, siyasette, insanın gücü yettiği kadarıyla Yüce Yaratıcı 'ya benzemeye çalışmasıdır. Bu da ilmini bilgisizlikten, icraatını zulüm ve haksızlıktan, ikram ve ihsanını cimrilikten, hoşgörüsünü bunaklıktan arındırması ile mümkün görülmektedir.
- Hikmet, Allah'ın ahlâkıyla ahlaklanmaktır.⁴

Gazâlî'ye göre, hikmet, kendi irademizle yaptığımız işlerimizde doğruyu yanlıştan ayırt edebilmemizi sağlayan bir hal ve keyfiyettir.

⁴ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi(1978),Hak Dini Kur'an Dili, C.2., s.915-929.

1.2. İffet

Sözlükte helal ve güzel olmayan davranışlardan uzak olmak anlamlarına gelen iffet, ahlâk felsefesi kavramı olarak, insandaki arzu ve istek gücünün ölçülülükle aklın kontrolüne sokularak elde edilen bir erdem olarak ifade edilmektedir. Yeme içme ve cinsi arzu hususlarında ölçülü davranmak bu erdemin göstergesi olarak kabul edilmektedir.

İffet erdemi, aklın ortaya koyduğu kurallar çerçevesinde dînî değerlerin de yol göstermesiyle yeme, içme ve cinsi arzulara orta yolun bulunmasıdır.⁵ Ragıb el-İsfahâni'de bu erdem insanın nefsinde yerleşik şehvi arzuları frenleyen, dengeleyen onun galibiyetini engelleyen bir nitelik olarak tasvir edilmektedir.

Şu kesinlikle belirtilmektedir ki, iffet erdemi mutlaka bireyin kendi hür iradesiyle ortaya konulmalıdır. Nefsin aşırı isteklerinin dengelenmesi hür irade ile gerçekleştirilirse bir anlam ifade edebilmektedir. Değilse, zorlama, korku ve gerçekleştirme imkânlarından yoksun olma gibi durumlarla yerine getirilmemesi bu erdeme sahip olduğunu ortaya koymaktan uzaktır. İnsan eğer bu erdeme hür iradesiyle sahip olmamışsa onu engelleyen şartlar ortadan kalktığında aşırılıklara doğru savrulacaktır. İslâm ahlâk sistemi, bireyin kendisini, Yaratıcı olan Allah ve kul olan diğer insanlar nazarında değersizleştirerek küçük düşürecek davranışlardan uzaklaşmasının iffet olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur. İffetten yoksun olmak bütün güzelliklerden yoksun olmak olarak da ifade edilmiştir.

1.3. Şecaat(Cesaret)

İslâm ahlâk felsefesi değerlendirmelerinde öne çıkan bir başka erdem şecaattir. Tevekkül ve sabırla kalbin kuvvet ve metanetini oluşturan en önemli erdemlerdendir. Bu erdem sahibini insânî erdemlerin en yüksek derecelerine ulaştırır. Sözlükte cesaret, yiğitlik ve kahramanlık gibi anlamlara gelen şecaat nefsin öfke duygusunun akla itaat etmesiyle kazanılan bir erdemdir.⁶

Övülen işlerin en öne çıkan özelliğinin sabır ve metanet olduğu belirtilerek bu erdeme işaret edilir. Kalbinde sabır ve metanet bulunmayanların dostluk ve sadakatlerinde sebat ve metanet yer edinemez. Bu da insanların, diğer insanlar nazarındaki değerlerini etkileyen bir erdemdir.

İslâm Ahlâk filozofları bu erdemin muhtevasına dâhil olan davranışları çok teferruatlı bir şekilde ortaya koymuşlardır. Şecaat, cesaretin bir göstergesi olarak kendi haklarını ve toplumun haklarını savunma vasıtası olarak değerlendirilmektedir. Bu erdemin kapsadığı alanları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Fedakârlık,
- Sıkıntılara sabretme,
- Tevazu sahibi olma,
- Yumuşak huylu olma,
- Yaratılmışlara karşı merhametli olma,
- Gayret ve ideal yüceliğine sahip olma hasletleri bu erdemin alanında değerlendirilmektedir.
- Hataları affetmek,
- Hoşgörü sahibi olmak,

⁵ Çağrı, Mustafa (200), "İffet", s.506-507.

⁶ Çağrı, Mustafa(2010), "Şecaat",s.402-403.

- Dostların verdiği sıkıntılara katlanmak Őcaat erdeminin görünüşleri arasında zikredilmektedir.

İnsan olmanın en önemli erdemlerinden olan Őcaat erdemi insanlığın bugün de ihtiyaç duyduğu önemli erdemleri alt başlıklarında barındırmaktadır.

1.4. Adalet

Bireysel ve toplumsal hayatta dirlik ve düzeni, hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine uygun yaşama olarak tarif edilen adalet erdemi, davranış ve kararlarda hakka göre hüküm vermek, eşit olmak ve eşit davranmak anlamlarına gelen bir kavram olarak insanlık tarihinde önemini her zaman devam ettirmiştir.⁷

Allah'ın isimleri arasında da zikredilen adalet, Kur'an'da ve Peygamber'in hadislerinde de önemli bir yer tutmaktadır. Düzen, denge, eşitlik ve hakikate uygun hükümler vermek anlamlarına gelmekte ve bireylerin kişisel ve toplumsal yaşantularının temelini oluşturmaktadır.

İslâm ahlâk felsefesinin değerlendirmelerinin de bu kavramlar çerçevesinde oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Toplumun genel kabulleriyle ortak bir yapı taşı gibi oluşturulan değerleri/erdemleri Őylece sıralamak mümkündür:

- Büyüklere ve küçüklere Sevgi, Saygı, Hoşgörü,
- zgrlk (Bağımsız ve zgr düşünebilme yetisi), Sorumluluk,
- Adalet ve Eşitlik,
- Diğerkmlık, Kardeşlik, Yardımlaşma, dayanışma,
- Doğruluk, alışkanlık, Misafirperverlik, İyilik yapmak, İyimser olmak,
- Paylaşımcı olmak, Fedakr davranmak,
- Őefkat ve merhamet sahibi olmak,
- Alçakgönüllü olma ve Selamlaşma,
- Kültürel Mirasa sahip ıkma

2. Değerlerin Tarihi Seyri

Değerlere muhatap olan, birbirleriyle iletişim ve etkileşim içerisinde olan insandır. İnsan her hususta mükemmel olarak yaratılmış bir varlık olması münasebetiyle yaşadığı Őartları ve ortamı sahip olduğu akılla sorgulayabilmektedir. Her halükarda sahip olduğu değerleri korumakta ve yeni nesillere ulaştırmaya gayret sarf etmektedir.

Toplumun ayakta tutan ve üyelerini birbirine bağlayan belirli değerler birikiminin varlığı kaçınılmazdır. Bu değerler birikimi kültürel değerleri ve bir medeniyetin varlığını ortaya koymaktadır. Bu değerler insan yaşamının belirlenen ve kabul edilen medeniyetin ortaya koyduğu sistem içerisinde olgunlaşan bireyleri topluma kazandırmakta ve birliktelik ve beraberlik duyularının yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Bu yönüyle medeniyetler arasında köprü rolü üstlenen değerlerin toplumlar arasında değerliklik gösterecekleri de açıktır.

Değerlerden bahsederken korunması gereken beş önemli değerden bahsetmek önemli olsa gerektir. İslmi düşüncenin kendinden sonraki dönemlere de ışık tutacak Şekilde temel hak ve hürriyetlerin güvenliğini Şu Şekilde formüle ettiği görülür:

- Can güvenliği

⁷ ağerıcı, Mustafa(1988), "Adâlet", s.341-343.

- Mal güvenliği
- Akıl güvenliği
- Nesil güvenliği
- Din güvenliği

İnsanlığın en önemli değeri hayatı, yani canı korumak olarak ortaya konulduğu görülmektedir. Bu önemli değer olmazsa insan ve onun varlığından bahsetmenin mümkün olmadığı açıktır. Yaşama özgürlüğü olarak da zikredebileceğimiz bu değer, insanlık tarihinde çok çetin mücadelelere ahit olmuştur. Bu değeri elde edebilmek yahut sahip olabilmek öyle çok kolay olmamıştır. İnsanlık tarihi hâlâ yazılı metinler noktasında bile istenilen noktaya gelemediğini uygulamalarıyla ortaya koymaktadır.

İnsanlık tarihinde değerlerin tarihi seyri çok yavaş ve kısıtlı alanlarda sürdürülebilmiştir. İslâmî değerler açısından bakıldığında uygulamaların ve yazılı metinlerin canı korumak adına başlangıçtan bu yana çok hassas davrandığını söylemek mümkündür. Bir cana kıymanın insanlığı öldürmek, bir canı kurtarmanın da insanlığı kurtarmak olarak değerlendirmek ve aynı zamanda insanların canının mukaddes olduğu düşünce yapısını hayata hâkim kılmak bir medeniyetin değerleri olarak ortada durmaktadır.

Batı medeniyetinde değerlerin tarihi seyri çok iç açıcı olmasa gerektir. İlk çağ filozoflarında bile ahlâkî değerlerin en üst noktada değerlendirildiği göz önüne alınırsa kendini medenî dünya olarak ortaya koyanların karnelerinin pekiyi olduğunu söylemek mümkün değildir. Temel hak ve hürriyetlerin yazılı metinlerde zikredilmesinin en önemlilerinden olan “İnsan hakları evrensel Beyannamesi” ancak on Aralık 1948 de Birleşmiş Milletler’de imzalanabilmiştir. Amerika’da ırk ayrımcılığıyla mücadele noktasında anayasanın kabul tarihi 1791’dir. Malcolm X’in Amerika’da insanî değerler için yaptığı mücadelelerin tarihi daha çok eski olmasa gerektir. Temel hak ve hürriyetlere erişebilmek adına yapılan mücadelelerin devam etmekte olduğu göz ardı edilemeyecek olan bir gerçekliktir.

Temel hak ve hürriyetler konusunda Avrupa ülkelerinin durumu da aynı noktada seyretmektedir. İnsanın tabii hukuktan kaynaklanan evrensel doğal ve devredilemez hak ve hürriyetlere sahip olduğu gerçeği Fransa’da “Fransız Yurttaş Hakları Bildirisi’nde” ancak 1789 tarihinde siyasi tarihteki yerini alabilmiştir.⁸

İnsanlık tarihinde yaptırım üçüne sahip bir bele olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olarak anılan “İnsan haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Sözleşme” Avrupa Birliği ülkeleri tarafından 4 Kasım 1950 de imzalanarak yürürlüğe girmiştir. 1961 yılında imzalanan AVRUPA SOSYAL ŞARTI ile sosyal hayata ait eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Sosyal değerlerin, bilhassa aile kurumunun korunmasıyla ilgili hususlar bu ek sözleşmeyle gündeme getirilebilmiştir.

Yaşanan bu tarihi süreç de açık bir şekilde göstermektedir ki, insanlık değerleri uygulamayı bir kenara bırakacak olursak yazılı belgelerde bile yerini daha yirminci yüzyılda alabilmiştir.

İnsan hayatının korunması hususunda insanlık tarihindeki uygulamalar ise insanlık vicdanını sızlatacak niteliktedir. Mart 1992’den Aralık 1995 tarihine kadar süren “Bosna Savaşı” yaşanan acı örneklerden biri olarak insanlık hafızasındaki yerini unutturmayacaktır. Üç yıldan fazla devam eden bu savaş sırasında resmi olmayan rakamlarla yüz binden fazla insan hayatını kaybetmiş ve iki milyondan fazla insan da yerini yurdunu terk ederek göçmen

⁸ Göz, Kemal(2006), İslâm’da ve Milletlerarası Belgelerde Hürriyetler, s.143 vd.

durumuna dūřmüřtür. Bütün bu acılar medenî Avrupa'nın ortasında hem de yirminci yüzyılda cereyan etmiřtir.

Bütün bu değerlendirmelerden sonra, toplumsal değerler bağlamında yaşlıların durumunu genel olarak ortaya koyarak özelde Bosna toplumunun yaşlılara verdiği değeri ortaya koymaya çalışmak konunun daha iyi anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Sonuç

Toplumları ayakta tutan, onların devamlılığını sağlayan önemli yapı taşlarından olan toplumsal değerler hayatiyetlerini sürdürdükleri ölçüde yeni nesiller tarafından içselleştirilmesinin kolay olacağı açıktır. Herhangi bir toplumu yakından tanımak ve o toplum hakkında değerlendirmelerde bulunabilmek için onların değerlerine bakmak gerekmektedir. Bir toplumun yaşam tarzı ve bireyleri arasındaki iletişim o toplumun değer standartlarını da ortaya koyan göstergelerdir. Toplumun gelişmişlik seviyesini ve insanlar arasındaki ilişkilerin düzeyini değerler göstermektedir.

Değerleri hayatımızda önemli kılan bireylerarası ilişkilerdir. Bu da başlangıçta ailede kendini göstermektedir. Toplumun genel kabulleri olarak da ifade edilebilen değerler, aileden yukarıya doğru toplumun bütün katmanlarını içinde harmanlamakta ve toplumu oluşturan bütün bireyler tarafından bilinen, benimsenen ve bunlara uyulan zenginlikler olarak kabul edilmektedir. Sosyal yapının korunması ve devamlılığında önemli bir etkiye sahip olarak toplumsal ilişkilerin düzenleyicileri arasında yer alan değerler, toplumu oluşturan bireylerin davranışlarının bu değerlere uyumunu belirler. Bu bağlamda değerler toplumda birlik ve beraberliği, dayanışmayı, yardımlaşmayı ve paylaşmayı canlı tutan ve aynı zamanda bireyin sorumluluklarının bilincinde olmasını sağlayan unsurlardır. Bu bilinç sayesinde ki değerler, bireyin davranışlarını kontrol eder ve bireyin o topluma ait kimliğini oluşturma sürecinde ona yardımcı olur.

Bilinçli ve amaçlı davranışların genel ölçüsü olarak kabul edilen değerler, toplum içerisinde sosyal bir davranış icra edecek olan bireyin referansının da kaynağını oluşturmaktadırlar. Kültürel değerlerle bireyin ve toplumun hayatında uygulama sahası bulan bu davranışlar, aynı anda kültürel değerleri de şekillendirici roller oynamaktadırlar. Bu yönüyle de değerler kültürel mirasın nesilden nesile aktarımını sağlayan en önemli vasıta olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak toplumun ahlâkî, estetik ve davranış değer yargılarının mevcudiyetlerini ortaya koyarak sürdürdüklerini söylemek mümkündür.

Değerlerin insanların sosyal hayatlarında sosyalleşme adına önemli görevler ifa ettiğini görmekteyiz. Birey, değerleri hayatında içselleştirdiği ölçüde toplumun bir parçası olarak yerini alabilmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak değerler, kişinin karakter ve şahsiyet oluşumunu etkilemektedir.⁹

Toplumsal değerler, insanın hayatında önemli değişiklikleri gerçekteştirirler. Bu değişiklikler, devamlılık gerektiren bir sürecin ürünüdürler.¹⁰ Bunlar hemen elde edilen bilgi birikimleri olmaktan ziyade, zaman içerisinde insanın hayatında varlığını hissettiren önemli kazanımlardır. Bu kazanımlar bireye çok çeşitli metotlarla verilebilmektedir. Eğitici drama bu etkili metotlardan biri olarak eğitim tarihinde yerini almıştır. Bu metot bizzat pratik uygulamalarla yeni yetişen nesillere değerlerin sağlıklı bir şekilde iletilmesini ve içselleştirilmesini sağlayabilen bir araç olarak kullanılabilir. Bu metotla çocuklarda şu değerlerin sağlıklı bir şekilde içselleştirildiğini söylemek mümkündür:

⁹ Mutluel, Osman(2014), Çocukta Değer Bilinci ve Karakter Eğitimi, s.61-63.

¹⁰ Mutluel, Osman(2014), A.g.e., s.66.

- Arkadaşlık ilişkileri gelişir.
- İletişim becerileri gelişir.
- Bilgi edinme isteği artar.
- Kişiliği gelişir.
- Hoşgörülü olur.
- İşbirliği içinde hareket etmeyi öğrenir.
- Zihinsel Kapasitesi gelişir.
- Yalnızlık hissinden kurtulur.
- En önemlisi kendine güveni artar.
- Paylaşmayı öğrenir.
- Sosyal yardımlaşmanın önemini kavrar.

Bireylerin mutluluğu yakalayabilmesi ve erdemli bir toplumu oluşturabilmeleri için sosyal hayat içerisinde birbirlerine her hususta ihtiyaçları olduğu gerçeği yirmi birinci yüzyılın da önemli gerçeklerindedir. Bu ideale dönük olarak bireylerden üst yöneticilere kadar herkesin üzerine düşen sorumlulukları olduğu da açıktır.

Birey bazında, toplum tarafından kabul edilen değerleri özümsemek içselleştirmek ve bir davranış biçimine dönüştürmek en önemli görevdir.

Kaynakça

- Bolay, Süleyman Hayri (2009), Felsefe Doktrinleri Ve Terimleri Sözlüğü, 10. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Cevizci, Ahmet (2010), Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayıncılık, 7. Baskı, İstanbul.
- Çağrıçı, Mustafa (1988), “Adâlet”, TDVİA., C.1,ss.341-343,İstanbul.
- (1985), “Fazilet”, TDVİA. C.12, ss.268-271, İstanbul.
- (2000), “İffet”, TDVİA., C.21, ss.506-507,İstanbul.
- (2007), “İslâm Ahlâkı ve Temel Değerleri”, İslâm Ahlâkı ve Sevgi, ss.49-54,TDV. Yay. Ankara.
- (2010), “Şecaat”, TDVİA., C.38,ss.402-403, İstanbul.
- Göz, Kemal (2006), İslam’da Ve Milletlerarası Belgelerde Hürriyetler, Aysu Ofset, İstanbul.
- Mengüşoğlu, Takiyettin (1985), Felsefeye Giriş, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Mutluel, Osman (2014), Çocukta Değer Bilinci ve Karakter Eğitimi, Boy Yay., Bolu.
- Yazır, Muhammed Hamdi (1978), Hak Dini Kur’an Dili,C.I-IX., Eser Yayınları, İstanbul.